akmens amžiaus gyvenviečių.

Tyrinėjimų metu konstatuota, jog šį paminklą reikia skubiai gelbėti – ištirti, nes po kelerių metų visa organinė medžiaga negrįžtamai suirs.

Baigus perkasos tyrinėjimus, visoje pusiasalio teritorijoje iškasta 30 šurfų, kurių dėka patikslinta paminklo teritorija bei nustatytos radinių koncentravimosi vietos.

Egidijus ŠATAVIČIUS

Miškiniai settlement 2

An archeological survey was carried out in 1999. The area of 28 m² was excavated. It contained a habitation layer dated to the 4th-3rd millennium B. C. The uncovered flint, stone, clay and bone finds belonged to Narva culture.

Egidijus ŠATAVIČIUS

SUDOTOS ARCHEOLOGINIO PAMINKLŲ KOMPLEKSO TYRINĖJIMAI

1999 m. archeologinė ekspedicija toliau tęsė Sudotos archeologinio paminklų komplekso (Švenčionių r., Švenčionėlių sen.) tyrinėjimus (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 30–34; *ATL 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 45–50). Kompleksą sudaro Sudotos 2-oji akmens amžiaus gyvenvietė (IP–2421/A), Sudotos senovės gyvenvietė-kaimavietė (AV–2301) ir Sudotos 4-asis pilkapynas (IP–3004/A). Tyrinėjimai vykdyti komplekso Š pakraštyje, 40 m ilgio atkarpoje, palei Žeimenos ardomą krantą. Čia ištirtas apie 250 m² dydžio plotas, orientuotas PR–ŠV kryptimi.

Iš įvairialaikių archeologinių paminklų, kurių kultūriniai sluoksniai slūgsojo virš vienas kito, ir intensyvios gamtinės veiklos atsekta itin sudėtinga komplekso stratigrafija. Tirtojo ploto ŠV dalyje (10 m ilgio ruožas) akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis sluoksnis – rusvai gelsvas smėlis (apie 20–45 cm storio), aptiktas 140–60 cm gylyje. Čia virš jo slūgsojo 12–20 cm storio pilkas bei melsvas iškastinės velėnos sluoksnis – vėlyvųjų viduramžių kaimavietės kultūrinis sluoksnis ir 110–24 cm storio eolinio smėlio

(žemėjantis ŠV kryptimi), kuriame išsiskyrė keletas tamsesnių ir šviesesnių sluoksnių.

Centrinėje tirtojo ploto dalyje (20 m ilgio ruožas), virš 30–54 cm storio akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinio sluoksnio ir 10–17 cm storio melsvai pilko iškastinės velėnos sluoksnio, buvo supiltas pilkapis. 55–85 cm storio sampilas ryškiai žemėjo P bei R kryptimis (nupustytas vėjo). Tuo tarpu visi kultūriniai sluoksniai PR šio ruožo dalyje nupustyti iki įžemio.

Dar sudėtingesnė stratigrafinė situacija PR ištirtojo ploto dalyje. ŠV jo pusė nupustyta iki įžemio, o PR apgadinta supilant vieną iš pilkapių. Akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis sluoksnis čia buvo 30–40 cm storio. Aukščiau slūgsojo iki 10 cm melsvai pilkas sluoksnis – pilkapio pagrindas, o pačiame PR pakraštyje, kur nebūta pilkapio – tokio pat storio pilkas iškastinės velėnos sluoksnelis. Abu jie iš dalies nuardyti eolinių procesų metu. Viršuje buvo 20–30 cm storio eolinio smėlio sluoksnis.

Visame tirtame plote įžemį sudarė šviesiai gelsvas-balkšvas ortšteinuotas smėlis.

Tiriant iš viso surinkta per 5 200 titnaginių radinių. Dauguma jų slūgsojo akmens amžiaus gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje, nors paskirų aptikta ir visuose aukščiau buvusiuose sluoksniuose. Išsiskyrė kelios jų koncentracijos: centrinė tirtojo ploto dalis, kur 28 m^2 plote rasta daugiau nei 4 tūkst. radinių, bei PR tirtojo ploto pakraštys. Dirbinių gamybai naudotas geros kokybės pilkos spalvos bei įvairių atspalvių importinis titnagas. Plačiai naudotas ir rausvos spalvos matinis titnagas. Radiniai nepatinuoti. Apie 1/4 titnaginių radinių yra perdegę ar aptrupėję ugnyje. Dėl vietinio titnago žaliavos stygiaus bei taupant įvežtinį dauguma dirbinių yra labai smulkūs, gaminti iš nuoskalų.

Didžiąją titnaginio inventoriaus dalį sudarė įvairaus dydžio nuoskalos ir atplaišos (77%), o skeltės bei jų dalys tesiekė tik truputį daugiau nei 16%. Skaldytiniai stipriai sunaudoti, likusios tik kelių cm dydžio šerdys, kurių rasta 75 (1,4%). Gyvenvietėje naudoti tiek dvigaliai, tiek ir vienagaliai (kūginiai, su rankenėle) skaldytiniai. Aptikti 4 strėlių antgaliai: trikampis su netaisyklingai retušuotomis šoninėmis kraštinėmis, vidutinių proporcijų smulki trapecija, postsvidrinio tipo su reverse pusiau statmenai retušuota įtvara ir svidrinis su viena ištisa ir kita ties įtvara retušuota kraštine bei

plokščiu retušu reverse. Beje, šio antgalio viršūnė suformuota mikrorėžtukine technika, o lūžio vieta retušuota. Rasti 9 lancetai: vyravo 5 proksimaliniai, 3 distaliniai ir dvipusis. Tarp 21 mikrorėžtukų: 15 proksimalinių, 2 distaliniai, 2 dvigaliai ir po vieną vidurinį bei neaiškų. Aptikti 23 ašmenėliai su statmenai ir pusiau statmenai retušuota šonine kraštine ir/ar galu. Taip pat rasta daug – 27 vnt. įvairių tipų gremžtukų: dauguma sudarė 23 galiniai, pagaminti iš skelčių ir skaldytinių dalių, 2 buvo su kampe suformuotu išsikišimu ir po vieną – netaisyklingą bei keturkampio formos su visomis retušuotomis kraštinėmis. Aptikta 22 rėžtukai: 10 retušinių, 4 dvikrypčiai kampiniai, 7 vienkrypčiai vertikalūs (vienas jų kombinuotas su gremžtuku) ir retušinis kartu su vienkrypčiu vertikaliu. Be to, dar rasta 11 kaltelių, 5 grąžteliai ir ylos, 63 specialios paskirties dirbiniai ir 72 nenustatyti dirbinių fragmentai.

Aptikta 56 vnt. iš kitų akmens rūšių pagamintų radinių. Tarp įvairaus dydžio nuoskalų ir 4 ovalūs apšlifuoti bei apskaldytas rieduliukai.

Akmens amžiaus kultūriniame sluoksnyje, ypač jo apatinėje dalyje, buvo gausu smulkių degintų kauliukų. Beje, rastos ir 2 smulkios plonasienės puodų šukės su augalinėmis priemaišomis molio masėje. Jos puoštos trumpų įkartėlių eilute.

Apibendrinant būtų galima pasakyti, jog akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis sluoksnis nėra chronologiškai „švarus". Jame išsiskiria mažiausiai 3 apgyvendinimo etapai: vėlyvasis paleolitas (Driasas III), vidurinysis–vėlyvasis mezolitas (Borealis–Atlančio pradžia) ir vėlyvasis neolitas (II tūkst. pr. Kr. I pusė). Stratigrafiškai kiek ryškiau šie kompleksai išsiskyrė tik centrinėje tirtojo ploto dalyje. Be to, akmens amžiaus kultūriniame sluoksnyje atsidengė 2 įgilintų pastatų duobės, keletas židinių bei stulpaviečių (?), apdėtų smulkiais akmenukais, ir keletas įvairios formos bei spalvos dėmių.

Kaip jau minėta, virš akmens amžiaus kultūrinio sluoksnio, centrinėje tirtojo ploto dalyje, buvo supiltas pilkapis, kurio sampilo aukštis siekė iki 1 m. Tyrinėjimų metu atidengta dalis akmenų vainiko, krauto iš labai stambių riedulių. Jis vienaeilis ir vienaaukštis, akmenys sustatyti vertikaliai, juos glaudžiai sujungiant. Viršūnėse į tarp jų esančius plyšius specialiai įstatyti pleišto formos skaldyti akmenys. Taigi akmenų vainikas turėjo atrodyti kaip

lygi ir vienodo aukščio siena. Vainiko skersmuo apie 12 m. Atrodo, jog išorėje pilkapis buvo apjuostas grioviais–duobėmis.

Beveik centrinėje sampilo dalyje, apie 1 m^2 plote, aptikta keletas smulkių, beformių susilydžiusių žalvario ir sidabro dirbinių liekanų bei 2 plonos geležinės plokštelės. Degintinių kaulų aptikta nedaug (apie 50 cm^3). XIX a. kapas išplėštas. Didžioji kapavietės dalis ištirta 1997 m. Atrodo, jog šis „kunigaikščio" kapas buvo įrengtas apatinėje sampilo dalyje ar net ant pilkapio pagrindo.

Kitas pilkapis buvo PR tirtojo ploto dalyje, kur stipriai apardytame reljefe atsidengė apie 10 m skersmens pilkapio griovio–duobių lankas. Šiuo metu nežymi sampilo dalis yra išlikusi į P nuo tirtojo ploto, o likusioji nupustyta. Virš akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinio sluoksnio esančiuose sluoksniuose bei griūvančiame šlaite rasti 8 smulkūs geležinių dirbinių fragmentai, susilydęs sidabrinis rutuliukas ir perlenkta smulki žalvarinė plokštelė. Ištirta apie 1/3 viso pilkapio. Visame plote aptikta pavienių degusių kauliukų.

Prieš supilant pilkapius, jų pagrindai buvo apvalyti ir „pašventinti" galingo laužo ugnimi, nes čia gausu degėsių, o ir patys titnagai viršutinėje kultūrinio sluoksnio dalyje sutrūkinėję nuo karščio. Sprendžiant iš įkapių ir pilkapių konstrukcijos, jie datuotini V a.

Virš pilkapio sampilo, o kur jo nebuvo – virš akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinio sluoksnio, slūgsojo vėlyvųjų viduramžių kaimavietės kultūrinis sluoksnis – melsvos bei pilkos spalvos smėlis. Čia rasta apie 140 įvairiausios buitinės keramikos fragmentų – nuo apžiestų iki glazūruotų puodų šukių. Puodų pakraštėliai paprasti, nežymiai atlenkti į išorę ir tiesūs. Kelios šukės buvo puoštos lygiagrečių linijų ornamentu. Rasta ir degto molio–tinko gabalų.

Šis kultūrinis sluoksnis datuojamas XVI–XIX a. Matyt, tai dabartinio Sudotos kaimo pirmtakas.

Vėliau, XIX a. II pusėje, tiesiant Sankt Peterburgo–Varšuvos geležinkelį, Sudotos kaimas buvo perkeltas į R jo pusę. Ištuštėjus dirvoms, praūžus gaisrams ir iškirtus miškus, stipriai suaktyvėjo ardomoji vėjo veikla. Virš pilkapių ir kaimavietės kultūrinio sluoksnio buvo supustytas apie 1 m storio smėlio sluoksnis. Tuomet nuo vėjo sukeltos erozijos stipriai nukentėjo ir aplinkiniai pilkapynai.

Egidijus ŠATAVIČIUS

Investigations of Sudota complex of archeological sites

The Sudota (Švenčionys district) archeological complex includes Sudata settlement 2 of Stone Age, ancient Sudota settlement - village and Sudota barrow cemetery 4. In 1999 excavations were continued. The area of 250 m^2 was explored. In the habitation layer of Stone Age stratigraphically and on the ground of finds three stages of habitation were distinguished: Late Paleolithic, Middle-Late Mesolithic and Late Neolithic. Barrows were constructed in later periods on the Stone Age settlement. Two investigated barrows had stone circles, charred bones, bronze and silver finds. Judging from the construction and burial items, the barrows date to the 5th century. A habitation layer of the 16th-19th century was bedding above habitation layer of Stone Age settlement and barrow earth pile.

Egidijus ŠATAVIČIUS

NAUJI AKMENS AMŽIAUS PAMINKLAI RYTŲ IR PIETŲ LIETUVOJE

1998–1999 m. vykdant archeologinius žvalgymus įvairiose P ir R Lietuvos vietovėse, rasta keletas naujų archeologijos paminklų.

Miškinių 3-ioji senovės gyvenvietė (Vilniaus r., Riešės sen.) yra 1,25 km į ŠV nuo naujojo Molėtų plento, 1,3 km į R nuo Žalesos upelio ištakų iš to paties pavadinimo ežero ir per 200 į ŠR nuo Žalesos upelio-kanalo kairiojo kranto, buvusio ežero (dabar numelioruoto) Š pusėje. Gyvenvietė įkurta 130×60 m dydžio saloje, orientuotoje ŠV–PR kryptimi ir apie 2 m iškilusioje virš durpyno paviršiaus. Per 150 m į V yra Miškinių 2-oji senovės gyvenvietė.

Keliuose centrinėje salos dalyje iškastuose šurfuose aptiktas iki 20 cm storio kultūrinis sluoksnis (šiek tiek pažeistas 2 arimų) su titnaginiais radiniais. Gyvenvietė priskiriama Narvos kultūrai.

Miškinių 4-oji senovės gyvenvietė (Vilniaus r., Riešės sen.) yra 1,8 km į ŠV nuo naujojo Molėtų plento, 0,9 km į ŠR nuo Žalesos upelio ištakų iš to paties pavadinimo ežero, buvusio ežero (dabar numelioruoto) Š krante, kolektyvinių sodų teritorijoje (tarp kelio bei kanalo durpyno pakraštyje, abipus tvenkinį ir minėtąjį kanalą jungiančio griovio). Šalia, į PR už kanalo,